

Том 15

Гуманітарні проблеми освіти

УДК 378.14

Медведовська Т.П., к.пед.н., доцент, заступник директора Міжгалузевого навчально-наукового інституту безперервної освіти
(Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ В ПРОЦЕСІ ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

В останні роки особливого значення набуває організація самостійної діяльності студентів в умовах використання електронних освітніх ресурсів, розвитку дистанційного та змішаного навчання, що знайшло своє відображення в роботах багатьох вчених та науковців. Однак в даних роботах не в повній мірі відображені питання ролі самостійної роботи студентів в системі дистанційної освіти. Ґрунтуючись на дослідженнях присвячених самостійної діяльності студентів і роботах присвячених дистанційному навчанню можна виділити наступні аспекти організації навчального процесу за навчальними планами системи дистанційної освіти зі збільшеною часткою самостійної роботи [1-3]:

1. Зміна ролі викладача і посилення його відповідальності за розвиток навичок самостійної роботи, за виховання творчої активності та ініціативи у студентів. В системі ДО на викладача покладаються такі нові функції, що сприяють підвищенню ролі самостійної роботи студентів: розробка та оновлення навчально-методичних комплексів (УМК) на базі інформаційних і комунікаційних технологій; надання допомоги студентам в орієнтації у великій і різноманітній навчальній інформації і пошуку підходящої освітню траєкторію; забезпечення активної взаємодії студентів з викладачем в інформаційно-освітньому середовищі вищого навчального закладу. Основний обсяг роботи у студентів доводиться на самостійну роботу, яка проводиться протягом усього часу навчання. Самостійна робота студентів організовується, планується і контролюється кафедрою, яка видає завдання відповідно до робочого навчального плану, контролює підготовку до занять, заліків та іспитів. Викладачі рекомендують про найбільш раціональні методи самостійного вивчення матеріалів, організують вивчення і узагальнення такої роботи і прийняття дієвих заходів до підвищення її ефективності, здійснюють систематичний контроль за самостійною роботою студентів.

2. Забезпечення доступу студентів до УМК. В системі ДО вищий навчальний заклад забезпечує доступ студентів до УМК (зазвичай на електронному носії), що дозволяє забезпечити успішне освоєння і реалізацію освітньої програми. УМК надаються студентам також через електронну бібліотеку ВНЗ. Основу самостійної роботи становить робота з навчальними програмними продуктами, з системами тестів, з інформаційними базами даних.

3. Активне використання інформаційних технологій, що дозволяють студенту в зручній для нього час освоювати навчальний матеріал. Деякі елементи самостійної роботи студентів присутні в наступних формах навчальної діяльності: участь студентів в телеконференціях, робота студентів у навчальній аудиторії, бібліотеці, методичному кабінеті, дисплейному класі зі спеціально розробленими електронними підручниками, перегляд навчальних відеофільмів, комп'ютерних та телевізійних програм. Інформаційні технології дозволяють використовувати як основу для самостійної роботи не тільки друковану продукцію навчальних матеріалів, а й електронні видання, інформаційні ресурси Інтернет - електронні бази даних, каталоги і фонди бібліотек, архівів і т.д.

4. Організація консультацій в системі ДО. Найпоширенішим способом взаємодії викладача та студента є електронна пошта. Організація ДО з використанням Інтернет - технології передбачає складання графіка проведення Інтернет - консультацій, чергування викладачів-консультантів та організація постійної присутності в Інтернет методиста-консультанта, що реагує на всі запитання студентів і відповідає на них у міру можливості або здійснює оперативну переадресацію цих питань викладачеві-консультанту.

5. Методичні рекомендації (матеріали) для викладача до самостійній роботі студентів. З метою активізації діяльності викладачів по керівництву самостійною роботою студентів необхідно розробити інструктивні матеріали для професорсько-викладацького складу, що регламентують навчальний процес. В системі ДО методичні та інструктивні матеріали для викладача по самостійній роботі повинні вказувати на засоби, методи навчання, способи навчальної діяльності, застосування яких для освоєння тих чи інших тем і модулів найбільш ефективно.

6. Методичні вказівки студентам по самостійній роботі. До складу УМК повинні бути включені рекомендації для студентів з вивчення дисципліни, організації самоконтролю, підготовці до різних видів занять, поточного контролю знань і проміжної атестації. У методичних вказівках повинні бути розкриті рекомендований режим і характер навчальної роботи, особливо в частині виконання домашніх завдань.

7. Удосконалення системи поточного контролю роботи студентів. У відповідності з робочим навчальним планом студенти, що освоюють освітні програми з використанням дистанційного навчання, протягом семестру виконують курсові роботи (проекти) і контрольні роботи. У зв'язку з цим до складу УМК повинні увійти методичні вказівки по виконанню курсової роботи (проекту) і контрольної роботи з комплектами завдань. Організація захистів даних видів робіт відбувається в контактній фазі навчального процесу, тобто під час заліково-екзаменаційних сесій.

8. Впровадження комп'ютеризованого тестування знань в навчальному процесі. Використання ДО в навчальному процесі і модульна структура навчальних матеріалів вже припускають контроль знань студентів через комп'ютерне тестування. При наявності технічних можливостей студенту може бути надано індивідуальне право здачі тестів через Інтернет.

9. Вимоги до особистісних рис студента в системі ДО. Ефективне функціонування системи ДО неможливо без активної пізнавальної діяльності студентів та вміння самостійно працювати над навчальним матеріалом. Тому ДО пред'являє високі вимоги до таких особистісних рис, як відповідальність, цілеспрямованість, уміння планувати свою роботу, вміння відстежувати своє просування вперед, фіксує свої успіхи або не успіхи у навчальній діяльності.

Виходячи з вищезначеного, можна зробити висновок, що здійснення переходу від принципу «освіта на все життя» до принципу «освіта через усе життя» на основі дистанційного навчання неможливо без реорганізації всієї системи самостійної роботи студентів.

Перелік посилань

1. Роберт И.В. Теория и методика информатизации образования (психолого-педагогический и технологический аспекты) / И.В. Роберт. - М., 2010. – 274 с.
2. Турбина Н.Е. Педагогические условия организации самостоятельной деятельности студентов в образовательном процессе университета: дис. к.п.н. / Н.Е. Турбина. - Воронеж, 2011. – 261 с.
3. Гетьман І.А. Організація самостійної роботи студентів в умовах інформаційно-освітнього середовища технічного вузу і її контроль. / І.А. Гетьман. - Актуальні питання освіти і науки: зб. наук. ст., матеріали III між нар. наук.-практ. конф., 10 листопада 2015 р. / НАНГУ. - Х.,: ХОГОКЗ, 2015. С. 43-47.

УДК 378.147

Раціна Т.В., методист І категорії науково-методичного відділу
(Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ СУЧАСНОГО ІННОВАЦІЙНОГО СЕРЕДОВИЩА НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

Освіта є визначним фактором розвитку цивілізації. Питання її змісту, якості та модернізації належать до першочергових проблем суспільства. Стрімкість наукового поступу людства, поглиблення його перетворювального впливу на всі аспекти людської життєдіяльності та відповідне розширення освітніх завдань спонукають учених до визначення концептуальних засад сучасного освітнього середовища, орієнтованого на інтереси особистості та адекватного тенденціям суспільного розвитку.

Зміст інноваційного середовища – це новий тип професійних, соціальних й особистісних відносин між суб'єктами інноваційного процесу. Змістова частина функціонування інноваційного середовища забезпечується комплексом інноваційних концепцій, програм та проектів [1].

Серед нових підходів до сучасного освітнього середовища науковці визначають:

- системний – спрямовано на модернізацію навчально – виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах, установлення зв'язків між різними його компонентами та визначення освітнього середовища як цілісної системи, яка формує фахівця;
- інформаційний – забезпечує достатній рівень інформаційної культури викладача, сприяє підвищенню ефективності професійної підготовки педагогічних кадрів шляхом упровадження в практику роботи сучасних педагогічних і комп'ютерних технологій;
- інноваційний – сприяє створенню інноваційно – творчої атмосфери, формуванню в педагогів готовності до інноваційної професійної діяльності [1].

Показниками становлення інноваційного середовища є достатній рівень нових ознак, форм, унаслідок чого відбувається зміна якісного стану навчального закладу, створення відповідних нормативно – організаційних та науково – методичних умов для підтримки соціально – педагогічних ініціатив педагогів, свободи творчості; зростання сприйнятливості до інновацій; проявлення додаткових можливостей для реалізації нових ідей.

При визначенні критеріїв та показників інноваційного середовища необхідно віднести наступні параметри: стратегічна спрямованість на освоєння і реалізацію нововведень; цілісність компонентів та їх взаємодія; домінантність у системі особистісних цінностей суб'єктів у порівнянні з іншими джерелами впливу; широта охоплення суб'єктів інноваційного процесу; науково – інформаційна насиченість і комунікативність – можливість обміну знаннями, ідеями, досвідом; відкритість і включення в загальну інноваційну сферу суспільства; висока ступінь усвідомлюваності середовища і вмотивованість його суб'єктів, що передбачає особистісну відповідальність кожного за спільну діяльність [2].

Ключовою сутнісною характеристикою інноваційного середовища є інноваційність його складових. Інноваційність є: ознакою й основним механізмом динамічного саморозвитку середовища навчального закладу; показником його відкритості й готовності до змін; можливістю освоєння й реалізації нововведень.

Важливою умовою створення інноваційного освітнього середовища є використання викладачами, методичними службами й органами управління освітою здобутків педагогічного досвіду та досягнень психолого – педагогічної науки. За сучасних умов модернізації освітньої галузі актуальною стала проблема створення

чіткої системи створення, виявлення, вивчення, узагальнення й упровадження педагогічного досвіду – індикатора творчості та сучасного стилю педагогічного працівника, закладу чи установи.

Практика науково – методичної роботи в навчальних закладах свідчить про формальний, стихійний і безсистемний підходи до методичного менеджменту щодо педагогічного досвіду. Ця проблема стосується не тільки викладачів, а й працівників методичних кабінетів (центрів), оскільки відсутні сучасні технології виявлення, вивчення, узагальнення та впровадження педагогічного досвіду, що спричинило появу безсистемних, спрощених методів і прийомів. Таким чином поступово педагогічний досвід перетворюють на абстрактне, філософське поняття [3].

Упровадження педагогічного досвіду в практику необхідно розпочати з термінів і понять, які часто використовують. Поширення досвіду – це дії організаційного характеру, спрямовані на популяризацію нової педагогічної ідеї. Переважно його використовують методисти та науковці. Воно відбувається за допомогою різноманітних форм: розширених засідань науково – методичних рад, методичних об'єднань, кафедр, конференцій, педагогічних читань, у статтях, збірниках із досвіду роботи. Упровадження досвіду – це поєднання власного досвіду з новим у процесі практичної діяльності, з метою переконання щодо його ефективності. Це система роботи, яка містить: ознайомлення із принципами та конкретними прийомами новаторської праці, висвітлення її прогресивної суті та практичної ефективності; повсякденне та наполегливе навчання викладача; застосування сучасних методів, форм, прийомів. Це система діяльності, що спрямована на перетворення та вдосконалення практики.

Таким чином зробимо висновок, що інноваційне середовище сучасного навчального закладу є складною, динамічною системою й визначається як цілісність соціально – психологічних, організаційно – педагогічних, інформаційно – комунікативних, матеріальних, технологічних та інших умов, що в єдності виступають засобом стимулювання, підтримки, управління, рефлексії інноваційної діяльності викладачів та їх професійного розвитку. За змістовою характеристикою – це сукупність нововведень, що створюють нові можливості для розвитку навчального закладу й професійної самореалізації викладачів. Концептуальною ідеєю розвитку інноваційного середовища є відкритість до інновацій, визнання їх ключового значення у його структурі, що й визначає рівень інноваційного потенціалу навчального закладу.

Перелік посилань

1. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: Навч. посіб. / І. М. Дичківська. – К.: Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Крутенко О. В. Виховання гуманістичних цінностей школяра у педагогічній спадщині О. А. Захаренка: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.01. / О. В. Крутенко. – Переяслав – Хмельницький, 2012. – 24 с.
3. Романенко, М. І. Випереджуюча освіта для сталого розвитку як механізм модернізації вітчизняної освіти . / М. І. Романенко // Сучасні навчальні заклади. – 2010. – С. 15.

УДК 378.14

Медведовська Т.П., к.пед.н., доцент, заступник директора Міжгалузевого навчально-наукового інституту безперервної освіти
(Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна)

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У СТУДЕНТІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

В історії педагогіки, психології, соціології, філософії та інших наук робляться спроби, спрямовані на осмислення місця і виявлення особливостей феномена лідерства, так як лідерство вважається невід'ємною частиною історичного розвитку будь-якого суспільства.

Під лідерством розуміється процес, при якому людина веде за собою і / або координує інших, щоб досягти перспективних цілей колективу при вирішенні поставленої перед ним (колективом) завдання. Сама категорія «лідер» має на увазі: індивіда, що володіє найбільш повним набором групових цінностей; особистість, яка має найбільший вплив в колективі; члена групи, який наділений правом приймати особливо важливі рішення; або того, хто сприяє своїм прикладом досягнення цілей групи найкращим способом.

Існує безліч припущень, наукових теорій, висловлювань і статей про те, які ж якості особистості повинні бути розвинені або сформовані у особі, що прагне стати лідером. Однак, думки практиків і теоретиків з даного питання мають ряд розбіжностей, а парою дослідники говорять навіть про абсолютно протилежні якості. Більш того, деякі вчені вважають, що не існує якостей, що роблять з людини лідера, а є навколишнє середовище, колектив, завдання, цілі та обставини, що і детермінує сходження людини на позицію лідера. Поряд з цим, є і думки про те, що різні ситуації, потребують і різних лідерів, що мають абсолютно протилежні якості. Разом з тим, необхідно визнати, що людина, яка бажає стати лідером повинна володіти певними особистісними якостями, що і будуть виділяти його з навколишньої маси.

Але, все ж, потрібно пам'ятати, що самі лідерські якості, не є абсолютними і універсальними, і, більш того, вони дуже близькі до тих якостей, якими володіє особистість в цілому. Можна припустити, що сукупність лідерських якостей доцільно розділяти на підгрупи (кластери), кожна з яких має свій набір характеристик особистості або певні якості, які допомагають суб'єкту стати ефективним лідером. До даних підгрупам віднесемо: особистісні якості; інтелект і здібності; якості, пов'язані з роботою; фізіологічні якості; якості соціального оточення; а також самі соціальні якості лідера.

В цілому, під лідерськими якостями ми будемо розуміти узагальнені, найбільш стійкі характеристики, звички, способи мислення і поведінки, суб'єктивні властивості, стану емоційного реагування, що дозволяють індивідам займати провідні місця в колективі і в будь-якої громадської структурі, мати незаперечний авторитет, вести людей за собою в найскладніших ситуаціях [1].

Припустивши, що лідерські якості можна сформувати або розвинути за допомогою цілеспрямованого навчання, виникає питання - де і коли можна формувати дані якості. Швидше за все, процес формування або розвитку лідерських якостей доцільно починати в студентському віці, де сам процес формування і розвитку лідерських якостей у студентів, що навчаються в установі вищої освіти, буде являти собою ретельно організовану педагогічну діяльність, що відображає весь комплекс педагогічних, психологічних і організаційних заходів, спрямованих на становлення студента як лідера і прийняття ним лідерської ролі. Сам же педагогічний процес повинен являти собою цілісне системне утворення і включати цілі, завдання, принципи,

етапи, педагогічні умови та організаційно-педагогічні технології, які забезпечать успішну реалізацію безпосередньо тих завдань, які були поставлені при підготовці студентів до лідерства.

Для ефективної побудови педагогічної діяльності, спрямованої на формування і розвиток якостей лідера, необхідно визначити відповідні педагогічні умови. Під педагогічними умовами формування і розвитку лідерських якостей мається на увазі цілеспрямовано організована викладачем педагогічна діяльність, система педагогічних засобів, а також комплекс педагогічних методів, які дозволяють формувати і розвивати лідерські якості у студентів.

Педагогічні умови формування і розвитку лідерських якостей у студентів поділяються на: дидактичні, організаційні та психолого-педагогічні. **Дидактичні умови** - це спеціально створювані педагогом обставини педагогічного процесу, при яких оптимально поєднуються процесуальні компоненти системи навчання, спрямовані на формування і розвиток лідерських якостей у студентів. **Організаційні умови** - це ті заходи, які необхідні для формування і розвитку лідерських якостей у студентів, кожне з котрих реалізується за рахунок певного виду педагогічної діяльності по відношенню до студента, а також сукупність всіх педагогічних прийомів і методів організації даної діяльності. **Психолого-педагогічні умови** - це обставини процесу навчання, які передбачають емоційний комфорт і сприятливий психологічний клімат в колективі, що характеризується засадах взаємоповаги спілкуванням і співіснуванням педагога і студентів. Це і педагогічний такт, і створення ситуації успіху, і згуртованість колективу, і система стимулювання мотивації до навчання, і рефлексивно-оцінні дії [2].

При організації занять, спрямованих на формування або розвиток лідерських якостей, потрібно здійснювати вибір відповідних і найбільш ефективних методів і засобів індивідуального або групового роботи, підбирати необхідний для кожної теми свій окремий дидактичний і практичний матеріал. Наприклад, для розкриття лідерського потенціалу студентів, формування активного стилю спілкування, доцільно використовувати метод розігрування ролей. Крім того, до одного з найбільш ефективних методів в даному випадку можна віднести метод тренінгу.

В цілому, роботу зі збагачення лідерського досвіду студентів можна проводити за двома напрямками: основна - організація групових та індивідуальних занять, додаткова - участь в факультетських та університетських заходів, наприклад, участь в студентських науково-практичних конференціях. Така стратегія збагачення лідерського досвіду дозволяє активізувати лідерські можливості, а також задовольнити особистісні потреби в досягненнях.

У висновку, зазначимо, що сам процес формування і розвитку лідерських якостей у студентів є складним і довгостроковим процесом, тому бажано починати формувати або розвивати лідерські якості з перших днів навчання в установі вищої освіти, що дозволить в кінцевому підсумку отримати не просто висококваліфікованого фахівця в тій чи іншій області, а й підготувати до професії особистість, яка буде здатна брати на себе функції лідера, а також вести організацію до успіху і до досягнення високих результатів.

Перелік посилань

1. Рысюкевич Н.С. Формирование лидеров в сфере спорта: социологический анализ: автореф. ... дис. канд. соц. наук: 22.00.04 / Н.С. Рысюкевич; Ин-т социологии нац. академ. наук. Беларуси. - Минск, 2011. - 27 с.
2. Пучков Н.П., Авдеева А.В. Организация воспитательной работы в ВУЗе по формированию лидерских качеств обучающихся / Н.П. Пучков, А.В. Авдеева. - Тамбов: Издательство ТГТУ, 2009. - 123 с.

УДК 1(091):378.095

Тимофєєв О.В.кандидат філософських наук, асистент кафедри філософії і педагогіки
(Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна)**ВИКЛАДАННЯ ФІЛОСОФСЬКИХ ДИСЦИПЛІН В ТЕХНІЧНОМУ ВУЗІ: ВІД РЕПРОДУКТИВНОГО ДО ПРОБЛЕМНОГО МЕТОДУ**

В сучасному постіндустріальному суспільстві людський капітал і наукові розробки стають головними рушійними силами економіки. Американський філософ Елвін Тоффлер в своїй книзі «Третя хвиля» говорить про інформаційну «хвилю» при переході до постіндустріального суспільства, що засноване на знанні. В даному контексті здатність до навчання, творче рішення проблем, висока освіченість – основні якості сучасного професіонала в епоху «інформаційного перезавантаження». Формування зазначених якостей професіонала неможливо без вивчення філософії, яка визначає формування особистості як суб'єкта творчої духовної діяльності. Не секрет, що викладання філософії в технічному вузі часто викликає напруженість, пов'язану з нерозумінням студентами аксіологічної та холистичної цінності філософських знань. В зв'язку з цим видається важливим перехід від менторського, репродуктивного (часто званого схоластичним) до проблемного методу навчання. Бажання застосування отриманих знань «тут і зараз», в реальних ситуаціях екзистенціального вибору робить проблемний метод навчання одним з відповідей на сучасні запити студентської молоді.

Виникнення репродуктивного методу навчання часто пов'язують із середньовічною схоластиком (від грецьк. *schola* – школа), що вірно лише частково. Представники першого періоду схоластики – видатні богослови Ансельм Кентерберійський, Гільберт Поретанський, Гуго і Рішар Сен-Викторські, Петро Абеляр, Бернард Клервоський, Петро Ломбардський та ін. сприяли розвитку інтелектуальних інтересів у всіх класах середньовічного суспільства і призвели до різкого збільшення числа учнів (а значить, і шкіл при соборах і абатствах), а згодом й до виникнення численних університетів у XIII ст. Одним з засновників схоластичного методу був Петро Абеляр. У своїй знаменитій праці «*Sic et Non*» («Так й Ні», 1122-1125) Абеляр навів більше 1800 цитат з Біблії і святих отців, які дають на поставлені їм запитання різні, іноді прямо протилежні відповіді: «так і ні»! Важливо розуміти, що мета Абеляра полягала не в поваленні авторитетів, але в спонуканні розуму до вирішення цих видимих протиріч.

Другий період, що охоплює XIII століття, називають «золотим століттям схоластики». Це епоха таких видатних мислителів як Альберт Великий, Бонавентура і Тома Аквінський. Атмосфера схоластичної думки характеризувалася використанням специфічних методів, підпорядкованих завданням «шкільного» навчання. Головним і найбільш примітним з цих методів був метод дискусії. Метод дискусії нагадує сучасний проблемний метод – після постановки питання («питання» латиною – *problema*) шукають шляхи його вирішення. Подібний підхід був спрямований насамперед на те, щоб прийти до остаточного висновку щодо даного предмету або проблеми лише після того, як будуть зважені і оцінені всі можливі відповіді на поставлене запитання. Причому аргумент на користь даного філософського або наукового ствердження вважався найслабшим, якщо він покоївся лише на престижі видатного філософа або вченого. «Доказ від авторитету, що має підвалини в людському розумі, є найслабшим» – писав Тома Аквінський (*Summa theologiae* Ia, I, 8, ad 2). Мета цього методу полягала не тільки в тому, щоб прийти до правильного висновку, але і в тому, щоб привчити вчених думати, оцінювати ствердження і приходити до розумних і обґрунтованих висновків [1].

У сучасному розумінні «проблема – це форма наукового пізнання, що є єдністю двох змістовних елементів: знання про незнання і передбачення можливості наукового відкриття» [2, с. 47]. В даному визначенні представлено кілька важливих філософських категорій – знання, незнання, передбачення, можливість, наукове відкриття. Формулюючи проблему, викладач пропонує студентам визначити шляхи її вирішення. При цьому важливими принципами проблемного навчання виступають принцип множинності шляхів вирішення проблеми і принцип опори на наявні знання. Пошук оптимального рішення проблеми в даній конкретній ситуації передбачає розвиток творчого, креативного потенціалу студентів. Виникаюча пізнавальна потреба викликає і визначає пізнавальну активність особистості в навчанні.

У викладанні філософських дисциплін принцип опори на вже отримані знання може бути представлений студентам, наприклад, в контексті методу маєтики Сократа, а постановка проблеми як «знання про незнання» – ілюструвати відомий тезис того ж Сократа «Я знаю тільки те, що нічого не знаю», а також апофатичний метод християнського богослов'я (Діонісій Ареопіт, Микола Кузанський). Передбачення і можливість – ілюструвати прагматичний контекст рішення проблеми в незвичній ситуації (Ч.С. Пірс, В. Джеймс, Дж. Дьюї). Нарешті, прагнення до наукового відкриття може бути розглянуте в якості основного принципу розвитку науки.

Сучасні дослідники виділяють два аспекти проблемного навчання – психологічний і дидактичний [3, с. 90-92]. Психологічний аспект пов'язаний із зацікавленістю – активізацією уваги, інтересу до поставленої проблеми. Тому дуже важливим є особистісний підхід до кожного студента, перехід від суб'єкт-об'єктних до суб'єкт-суб'єктних відносин. Дидактичний аспект передбачає звернення до філософської передісторії проблеми, занурення в контекст світовідчуття і світорозуміння епохи, що призвели до постановки проблеми, а також розуміння постановки проблеми в якості проекту, що визначає цілий напрям досліджень. Слід підкреслити, що загальна умова успішності реалізації проблемного методу навчання – висока професійна майстерність викладача, що полягає в постановці проблем такого ступеню труднощів, який відповідає пізнавальним можливостям студентів і організації активної пізнавальної роботи кожного. Також слід зазначити, що застосування проблемного методу навчання дає найкращі результати в невеликих групах.

Але, незважаючи на об'єктивні труднощі, застосування проблемного методу в навчанні дає можливість формувати творчі здібності студентів, підвищуючи рівень їх пізнавальної мотивації.

Перелік посилань

1. Схоластика // Энциклопедия Кругосвет [Електронний ресурс] / http://www.krugosvet.ru/enc/kultura_i_obrazovanie/religiya/SHOLASTIKA.html?page=0,0#part-1 – Загол. з екрану.
2. Сергієнко, В.В. Філософські проблеми наукового пізнання: навчальний посібник. / В.В. Сергієнко. – Кременчук: Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського, 2011. – 103 с.
3. Васильєва, Е.Н. Метод проблемного обучения в преподавании философии студентам вуза негуманитарного профиля / Е.Н. Васильєва // Образование и образованный человек в XXI веке, 2014. - № 1. – С. 89-94.

УДК 378

Лисак О.В. студентка гр.081м-17-1**Науковий керівник:** Пазиніч Юлія Миколаївна, к.політ.н.,доцент кафедри філософії і педагогіки*(Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна)***НОРМАТИВНА “ПІРАМІДА”**

Динаміку розвитку права можна зобразити у вигляді структури, яка відображає весь багаторівневий нормативний комплекс, що формувався протягом всієї людської історії. Весь цей багаторівневий нормативний комплекс можна зобразити у вигляді “піраміди”. Кожен з елементів цієї структури являє собою свою особливу реальність, яка будується на власних законах. Проте кожен з них — це етап в становленні правової реальності. В основі нормативної “піраміди” знаходяться найдавніші міфологічні табуальні “першонорми”. Вони складають суть базових заборон на людожерство, вбивство кровних родичів [1]. Слово “табу” означає найбільш ранні вимоги-заборони. Їхні порушення у вигляді дій або слів передбачали найсуворіші покарання з боку богів або духів[1]. Заборони табуального характеру мали абсолютний і загальний характер і не припускали ніяких виключень. Вони не потребували мотивованого обґрунтування. А відсутність мотивованого обґрунтування компенсувалося апеляцією до традиції і авторитету предків. Основна ж мета табу полягала в самозбереженні роду.

Ще однією первинною формою упорядкованості міжлюдських відносин був таліон (принцип відплатності). На ранніх етапах розвитку людства таліон використовувався в якості регулятивного засобу у всіх архаїчних, доправових співтовариствах.

Наступний щабель у даній “піраміді” займають релігійні норми. Це правила, встановлені різними церковними конфесіями та обов'язкові для віруючих. Релігійні норми виявили здатність позбавляти індивідуальну свідомість від труднощів вибору в суперечливих ситуаціях [2]. Нормативна структура релігійної свідомості має такі ознаки: походять від вищого, абсолютного авторитету, яким є Бог; мають характер безапеляційних вимог і заборон; передбачають певний внутрішній стан душі; передбачають у віруючих “страх Божий” перед їхнім невиконанням і “суд Божий” у якості караючої санкції за їхнє порушення.

Природна моральність являє собою систему заборон і приписів, що стоять на сторожі таких універсальних цінностей буття, як життя, воля і гідність кожної людини, незалежно від її приналежності до якоїсь із спільностей або положення усередині системи соціальної ієрархії. У природній моральності принцип «ціле важливіше за частину» поступається місцем принципу «частина рівнозначна цілому». Відповідно до останнього, особистість і спільнота — рівновеликі, рівноцінні суб'єкти, і ціле не вправі жертвувати частиною без її добровільної, вільної згоди на те. Людина тут не «гвинтик» соціального механізму, а автономний суб'єкт, який має суверенну волю, вільно здійснює вибір, приймає рішення і бере на себе всю міру відповідальності за них.

Якщо говорити, про наступну ланку в “піраміді”, то це позитивна мораль. Особливість якої полягає в тому, що її суб'єкти усвідомлюють себе насамперед представниками певних соціальних спільнот. Норми позитивної моралі відрізняються такими властивостями: поширюються переважно на членів даної соціальної спільноти; вимагають, щоб суб'єкт погоджував свою поведінку зі стереотипами поведінки, прийнятими в тих спільнотах, членом яких він є; вимагають, щоб соціальна активність суб'єктів відповідала їх функціям і положенню у внутрішньогрупових ієрархіях; психологічним охоронцем на шляху до їхніх порушень виступає сором як страх засудження з боку соціального оточення [3].

Ідеї-норми, або ідеологеми являють собою жорсткі нормативні структури, що не допускають у свої внутрішні значенні і ціннісні межі нічого з того, що могло б похитнути усталеність і стабільність соціального порядку, який вони охороняють. Ідеологеми мають найчастіше стверджуючий, авторитарний характер, намагаючись підкорити свідомість індивідів політичній волі держави.

І найвищий щабель займають правові норми є одним із найважливіших засобів по забезпеченню соціального порядку і по наданню суспільним відносинам цивілізованого характеру. Кожна правова норма, будучи результатом активної нормотворчої діяльності соціальних суб'єктів, має трьохелементну структуру і складається з гіпотези (умов дії норми), диспозиції (зміст правил належної, необхідної соціальної поведінки) і санкції (зміст заходів впливу, застосовуваних до суб'єктів, що не підкоряються вимогам даної норми).

Ми повинні пам'ятати, що норми права не підвішені в повітрі, їхня соціальна дієвість, здатність спонукати індивідів до законослухняної поведінки багато в чому обумовлені тим, що вони опираються на більш давні і фундаментальні нормативно-ціннісні основи, які склалися протягом всієї історії світової цивілізації. Жодна, навіть дуже деталізована правова система не в змозі ефективно функціонувати, якщо її зміст не опирається на зміст інших рівнів нормативної регуляції.

Перелік посилань:

1. Бачинін В.А., Журавський В.С., Панов М.І. Філософія права: Підручник для юрид. спец. вузів. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 472 с.
2. Кузнецов В.І. Філософія права. Історія та сучасність: Навч. посібник. – К.: ВД Стіло: ПЦ Фоліант, 2003. – 382 с.
3. Філософія права / Под ред. В.С. Нерсесянца. – М.: НОРМА, 2000. – 256 с.
4. Філософія права: Хрестоматія / Под ред. Н.И. Панова. – К.: ИД Ин-Юре, 2002. – 382 с.
5. Шкода В.В. Вступ до правової філософії. – Х.: Фоліо, 1997. – 223 с.
6. Оніщенко Н. М. Правова свідомість і сучасний стан, дисфункції розвитку та дисфорії прояву / Н. М. Оніщенко // Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи : моногр. / відп. ред. Ю. С. Шем шу - ченко. – К. : Юрид. думка, 2008. – 320 с. – С. 150–169.
7. Алексеев С. С. Проблемы теории права : курс лекцій : в 2-х т. Т. 1 / С. С. Алексеев.– Свердловск, 1972. – 396 с.

УДК 316.774

Ярош О.М., к.філос.н., доцент кафедри філософії та педагогіки
(Державний ВНЗ "Національний гірничий університет", м. Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ СУСПІЛЬНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ ЄВРОПИ І В УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЯХ

Теорія суспільного договору, розробка проблеми справедливості і громадянського суспільства в історії філософської і соціальної думки є результатом інтелектуальної праці багатьох поколінь мислителів, починаючи із часів Античності і закінчуючи сучасними доробками на цю тему. Як і розробка теорії демократії і транзитології, проблема суспільного договору і пов'язана з нею проблема громадянського суспільства постійно повертається в пріоритети осмислення в сучасній політичній філософії, що особливо характерно для України, як молодій державі і демократії, що розвивається. Революції в Україні вже за часів незалежності – яскравий приклад складності, неоднозначності і, водночас, затребуваності вдосконалення демократичних процесів і процедур.

Традиційно, засновниками теорії суспільного договору і громадянського суспільства вважають Платона, Аристотеля, Цицерона. Інколи в контексті цієї теорії розглядають політичні погляди Августина Блаженного, Томи Аквінського і Ніколо Макіавеллі. Найбільш соціально-продуктивним періодом осмислення теорії суспільного договору визнається період початку Нового часу і Просвітництва, коли праці Гуго Гроція, Томаса Гоббса, Дж. Локка, Ш.-Л. Монтеск'є і Ж.-Ж. Руссо створили новітнє бачення в питаннях розуміння природи держави, політики, громадянського суспільства, права і закону, державного устрою і форми правління. Після буремних подій Великої Французької революції, ці питання постають з новою силою в якості критерієтворчих елементів нової соціальної і інтелектуальної реальності. Розвиток колоній в Америці, Африці, Азії, перехід від колоніального стану до самостійності і створення нових держав сприяло загостренню інтересу до цієї проблематики.

В Україні, як показує досвід, суспільні закономірності демократичного транзиту працюють таким же чином і переживають ті ж принципові етапи, що і в решта постколоніальних країн. Перехід від планової економіки до приватної, злами суспільних відносин, відсутність консолідованого громадянського суспільства привели до ситуації, коли політичні еліти концентрували всю повноту влади в своїх руках, а демократична надбудова і інститути державної влади стає лише формальною ознакою, а не суттєвою. Вона має суто атрибутивний, імітаційний характер. Лише кон'юктурний інтерес еліт до участі в міжнародному співтоваристві, зокрема Західному, сприяє існуванню демократичних інституцій, які є певною перепусткою в престижний «клуб» Західного світу.

На нашу думку, одним із ключових факторів суспільно-політичних процесів є суспільна комунікація. Саме суспільна комунікація стає проміжною ланкою в суспільстві між різними соціальними групами з одного боку і державою з іншого. Саме комунікативна складова є необхідною для появи громадянського суспільства і його консолідації, як базового елемента демократії і транзитного періоду. На відміну від Західного світу, в пострадянських країнах східної Європи процес демократизації протікає із затримками і значними складнощами, які породжують такі явища, як тотальна корупція, відділеність еліт від суспільства, їх тотальна олігархізація і компрадорство, значний розрив між бідними і багатими і незначність середнього класу, відсутність рівності всіх перед законом, порушення прав і свобод. На нашу думку, до цього призводить низка попередніх явищ – низька ефективність громадянського суспільства, не згуртованість суспільства і фактична

відсутність організованих соціальних груп, що могли б творити відповідний тиск на політичну еліту, примушуючи йти на компроміс і згоду із громадянським суспільством.

Виходячи із вищевказаного, виявляється як мінімум дві проблеми:

- 1) недостатність горизонтальної широкої комунікації в соціумі, що сприяла б його консолідації, тобто комунікації типу «соціальна група – соціальна група/індивід»;
- 2) надзвичайна слабкість, а подекуди і відсутність суб'єкту (громадянське суспільство) у вертикальній комунікації «соціум – влада».

Саме тому, виходячи із ситуації малої значимості громадянського суспільства в загальних політичних процесах, політична еліта бере на себе роль носія всієї повноти суспільного суверенітету, не отримуючи від суспільства необхідних сигналів щодо бажання або вимоги самостійності в прийнятті ключових рішень на відповідному рівні.

Політична філософія, починаючи від Античності і до новітньої філософії, від Платона до Габермаса з однієї сторони і від Платона до Конфуція і Каутільї задається питаннями взаємодії людини і суспільства, суспільними групами і державою. Витоки ситуації сьогодення можна знайти в теоретичних розвідках минулого. Історико-філософський огляд проблематизації питання суспільної комунікації, на нашу думку, може пролити деяке світло на еволюцію бачення взаємодії в середині суспільства (тобто горизонтальний рівень взаємодії в суспільстві) і взаємодію між владою і народом (суспільством – вертикальний рівень).

УДК 378

Цимбалов В.С., студент гр 011-17-1**Науковий керівник: д.ф.н., проф. Шабанова Ю.О.***(Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпро, Україна)*

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ОЦЕНИВАНИЯ В УКРАИНСКОЙ СИСТЕМЕ ОБРАЗОВАНИЯ НА ПРИМЕРЕ ТЕСТОВЫХ ЗАДАНИЙ

На сегодняшний день наблюдается стремительный прогресс науки и техники. Повсеместная глобализация вытесняет практически любые специфические формы, модели, индивидуальных проявлений и самобытных социальных образований. Достижения одной страны обретают мировую известность и становятся общедоступными. В такой ситуации система образования не должна отставать. Поэтому создаются всё более усовершенствованные образовательные программы, новые системы оценивания. В чём суть образования? Образование представляет собой социальный процесс (и его результат) постоянной передачи знаний и опыта, формирования и становления личности в соответствии с её врождёнными биологическими, психологическими и личностными качествами в процессе её активного социального развития [1, с. 290]. Массовость образования, достигнутая в XX веке, повлияла на изменение задач и функций системы образования, изменила её парадигму. Одним из новшеств современного образования стало тестирование как контроль результатов обучения, которое сформировалась окончательно в первой половине XX века. Наиболее успешно её внедрение было реализовано в системах образования Западных стран.

Американский психолог Э. Торндайк выделяет 3 этапа внедрения тестирования в практику американской школы, согласно которым 1931 год стал началом современного этапа развития школьного тестирования [2]. Это время является стартом для начала процесса повсеместного внедрения тестов не только в начальном и среднем, но и в высшем образовании. При оценке самой системы тестирования в качестве примера можно взять наиболее популярную классификацию тестов, согласно которой существуют тесты закрытого и открытого типов. В тестах закрытого типа каждый вопрос сопровождается готовыми вариантами ответов, из которых необходимо выбрать 1 или несколько правильных. Тесты открытого типа отличаются тем, что здесь на каждый вопрос испытуемый должен предложить свой ответ: дописать слово, словосочетание, предложение, знак, формулу и т.д. [3] В тестах закрытого типа выделяют такие возможные варианты ответов как: альтернативные ответы (ответ «да» или «нет»); соответствия (испытуемому предлагается восстановить соответствие элементов двух списков); множественный выбор; исключения лишнего; последовательность. В тестах открытого типа выделяют такие варианты ответов как: задания дополнения (испытуемый должен сформулировать ответы с учётом предусмотренных в задании ограничений) и свободного изложения (испытуемый должен самостоятельно сформулировать ответы, ибо никакие ограничения на них в задании не накладываются). [4] Тестирование является действительно очень удобной формой оценивания приобретённых знаний. Огромный по объёму материал сводится к более простому и удобному количеству ключевых проверочных компетенций. Весьма полезное последствие создания тестов заключается в переработке учёными, специалистами в своих областях всех накопленных знаний с периода глубокой древности. Происходит всеобщая стандартизация и, фактически, суммирование опыта человечества. Стоит заметить, что тестирование является прагматическим и рациональным подходом к оцениванию знаний учащихся. При массовости людей,

получающих образование, возникает проблема такого же качественного и быстрого их оценивания, как и ранее. И система тестирования решает данную проблему, на первый взгляд. Однако, в итоге образовательные заведения получают узкопрофильных специалистов, у которых отсутствует кругозор. К тому же современные выпускники не имеют навыков осознанного целеполагания.

В некоторых странах (например, Россия) введён единый государственный экзамен (ЕГЭ), который, на мой взгляд, сужает спектр полученных знаний, приближая обучение к узко прагматическим целям. [5, с.61]. Массовое внедрение тестов в украинских школах, по моему мнению, явилось ошибкой для нашей нации. ЗНО (зовнішнє незалежне оцінювання) подобно ЕГЭ провоцирует тратить усилия только на необходимые предметы. Система тестирования имеет свою сферу применения. К примеру, она подходит для людей с быстрой ассоциативной памятью. Данная форма оценивания программирует человека на запоминание соответствий, зазубривания чисел и небольших данных, связанных с ними. Между тем, количественные знания часто не задействованы и в узком профиле работы. Тесты закрытого типа (с альтернативными ответами) являются очень обобщающими. По ним нельзя понять реальную глубину знаний и уровень мышления человека. Вероятность угадать равняется 50%, ибо учащийся имеет два варианта ответа: «да» или «нет». Тесты закрытого типа варианта соответствия оценивают умение отбора знаний по разным категориям, последовательность мышления и знания из конкретной области. Но опять же внимание сосредотачивается больше на хронологическом и ассоциативном аспекте, на умении сопоставлять, но не понимать или осознавать. Тесты закрытого типа варианта исключения лишнего содержат лишней вариант ответа, что провоцирует опасность запоминания неправильных ответов. Вместо того, чтобы концентрировать внимание на реальных знаниях, такие тесты вводят учащегося в заблуждение.

Тесты открытого типа являются намного более информативными, ибо они предоставляют больше сведений не только о результатах усвоения знаний учащимся, а и о работе его сознания, мышления, черт характера. Формулировка ответов учащегося в заданиях открытого типа может поведать многое и направить учащегося в нужную сторону для раскрытия его возможностей.

Задания закрытого типа служат разрушительной силой для мышления и энергии учащегося. В этом случае, он лишается возможности продемонстрировать свои навыки, способности и раскрыть потенциал. Уильям Джеймс считал: «важнейшим свойством человеческой природы является непреодолимое желание быть оценённым по достоинству» [6, с. 26]. Дейл Карнеги в своей книге «Как завоёвывать друзей и оказывать влияние на людей» отмечает, что «стремление чувствовать собственную значимость является одним из главных отличий человека от животного» [6, с.26].

Каждому человеку нужно пространство для раскрытия собственных способностей, задатков, знаний, навыков и умений. Задания закрытого типа не могут предоставить эту возможность. Многие учащиеся теряют смысл что-либо понимать и осознавать уже на первых этапах прохождения таких заданий. Они подсознательно сталкиваются с фактом уже сформированных принудительно вариантов ответа, быстро привыкая к тому, что понимание и осмысление не экзаменуется и не являются критерием обучения. В итоге происходит демотивация у большинства в получении образования. В современных условиях все нарастающей конкуренции стран за ресурсы, Украина должна позаботиться о своём народе. Доказательством важности вкладывания средств и усилий в образование может служить следующее: по оценкам экспертов ООН, 1/3 различий в социально-экономическом потенциале развитых и развивающихся стран объясняется различиями в экономических моделях, а 2/3 – различием в уровне образования. [2, с.290]

Чтоб выйти из сложившейся ситуации нужно существенно сузить применение тестирования в украинской системе образования. Во-первых, нужно

отказаться от всех видов тестовых заданий именно на уровне начального и среднего образования, так как фундамент личности закладывается и формируется в школе, а также отменить ЗНО и ввести новую систему оценивания, разработанную в соответствии с отечественной спецификой образования. Новая система оценивания должна базироваться на заданиях, требующих индивидуального ответа от каждого школьника. Сюда нужно включить тесты открытого типа варианта свободного изложения. Во-вторых, тесты закрытого типа можно использовать в качестве одного из видов оценивания итоговых контрольных в небольшом количестве или модульных работ технических специальностей в университетах. При этом учащиеся технических специальностей должны полностью излагать логику решения задачи, продемонстрировав ход мышления и осознанные знания. Таким образом, модель развития сознания и осознанного получения образования должна стать определяющей для Украины.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Основы психологии и педагогики / Учебное пособие для студентов БНТУ/ под ред. В. А. Клименко, И. И. Лобача. – Минск, 2010. – 405 с.
2. Канашина Е.М. Из истории тестов / Электроний ресурс, сайт <http://testobr.narod.ru/2.htm>
3. Канашина Е.М. Виды тестов / Электроний ресурс, сайт <http://testobr.narod.ru/3.htm>
4. Классификация тестов / Электроний ресурс, сайт <http://kabmuz.elanskaya.edusite.ru/p10aa1.html>
5. Дегтерев В. А., Дегтерев А. С. Инновации в практике образования. – Екатеринбург, 2014. с.56-62.
6. Карнеги Д. Как завоёвывать друзей и оказывать влияние на людей. – Минск, 2017.

УДК 378.147.88

Каракай В.В. студентка гр.ФЛ-14-2,**Наук. кер. Нестерова О.Ю.,** к. пед. н., доцент кафедри перекладу*(Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», м. Дніпропетровськ, Україна)***ПЕРЕКЛАД ВЛАСНИХ НАЗВ У ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

Власні назви допомагають подолати мовні бар'єри, але у своєму початковому мовному середовищі вони мають складну смислову структуру, унікальні особливості форми й етимології, чисельні зв'язки з іншими одиницями та категоріями мови.

Власні назви, або оніми – це слова або словосполучення, які позначають індивідуальні об'єкти, їхній переклад – це своєрідна і недостатньо вивчена лексико-граматична категорія, яку можна досліджувати у різних аспектах, оскільки існують різні види власних назв: антропоніми, топоніми, теоніми, зооніми, астроніми, космоніми, хрононіми, ідеоніми, хрематоніми, ергоніми, гідроніми, етноніми тощо.

На сьогоднішній день ще не встановлено абсолютно точних правил перекладу англійських власних назв на українську мову і навпаки, але Л. С. Бархударов виділяє такі способи перекладу власних назв: транскрипція, перекладацька транслітерація та калькування, описовий переклад, наближений переклад та трансформаційний переклад [1, 151].

Публіцистичний стиль – функціональний стиль мови, стиль суспільної комунікації та громадського життя, рід літературної та громадської творчості, що досліджує, узагальнює і трактує важливі суспільно-політичні питання та інші виклики суспільства. Він характеризується наявністю суспільно-політичної лексики, логічністю, емоційністю, оцінністю. В ньому широко використовується, крім нейтральної, висока, урочиста лексика і фразеологія, емоційно забарвлені слова, вживання коротких речень, вигуків, повтори та власні назви.

Для публіцистичного стилю мовлення притаманні логічність, емоційність, образність, оцінність (спонукальність), а також відповідні мовні засоби.

Важливим елементом публіцистика є її різноплановість та науковість. Публіцистика передбачає використання різного матеріалу з різних галузей науки і техніки, а також літературних цитат. Оскільки це все необхідно для розвитку будь-якої країни, то її публіцистика не має бути ізольованою, ажде досягнення інших країн можуть допомогти їй у розвитку. Саме тому виникає необхідність перекладу публіцистичних творів на різні мови світу, що сприяє створенню єдиного наукового, політичного, економічного та творчого простору.

Переклад публіцистичного матеріалу пов'язаний з цілим рядом труднощів, оскільки тексти публіцистичного стилю мають цілий специфічних особливостей, що ускладнює роботу перекладача. Готових рецептів та універсальних алгоритмів перекладу, зрозуміло, не існує. Але якщо перекладач заздалегідь готовий до можливих проблем та усвідомлює стилістичний ефект особливостей перекладного тексту та володіє необхідними фоновими знаннями і уявленнями про ту реальність, якій присвячено текст, то ймовірність виконання якісного та адекватного перекладу досить велика. Щоб уникнути можливих помилок, перекладач повинен занурюватись у зміст, структуру і комунікативну задачу тексту, визначати і враховувати цільову аудиторію.

Вибір же прийомів перекладу залежить від мовної та культурологічної компетенції перекладача.

Перелік посилань

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов – М.: Международные отношения, 1975. – 240 с.

УДК 378.147.88

Циммер А.В. студентка гр. ФЛ-14-1**Науковий керівник: Нестерова О.Ю., к.пед.н., доцент кафедри перекладу**
(Технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпропетровськ, Україна)

ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ВІДМІННОСТІ БРИТАНСЬКОГО ТА АМЕРИКАНСЬКОГО ВАРІАНТІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Англійська мова належить до германської гілки індоєвропейської сім'ї мов. Це одна з найпоширеніших мов у світі, особливо як друга мова та мова міжнародного спілкування. Вона є одною з офіційних і робочих мов ООН.

Англійська мова є поширеною в Ліберії та декількох інших країнах Британської співдружності та Австралії. Є офіційною в Канаді, Гонконзі, Ірландії, ПАР, Кенії, Індії, Пакистані, Філіппінах, Сінгапурі, Косово, Європейському союзі, Новій Зеландії, Великій Британії та США.

Історичний розвиток мови - безперервний процес без різких стрибків або швидких перетворень. Періодизація англійської мови поділяє її на три періоди: англосаксонський (*Old English - OE*) період, середньоанглійський (*Middle English - ME*) період, новоанглійський (*New English - NE*) період.

Основними варіантами англійської мови вважаються британський та американський. Кожен з них має свої діалекти. У Великій Британії існують англійські, шотландські та уелльські діалекти. В Америці кількість діалектів ще вище.

Всі діалекти англійської мови поділяються на ротичні (*rhotic*) і неротичні (*non-rhotic*). Ротичними діалектами називаються діалекти, в яких вимовляється звук *r* в словах, наприклад, слово *doctor* (лікар). Ротичним, є, наприклад, шотландський діалект англійської мови, більшість діалектів Північної Америки, індійський діалект.

Існує різниця у граматиці: відмінність у вживанні часів (замість *Present Perfect* американець може використовувати *Past Simple*), замість допоміжного дієслова *shall* використання *will* в американському варіанті, британське *going to* замінюється формою *gonna*, багато неправильних дієслів, наприклад *to burn, to spoil*, в американському варіанті мови є правильними, відмінність у вживанні артиклів, в американському варіанті мови не використовується *should* після дієслів *demand, insist, require* та інших подібних, багато стійких виражень в американському варіанті мови змінюються (американець скаже *take a shower / a bath* замість *have a shower / a bath*).

Значною є різниця у вимові та лексиці. Одні й ті ж самі слова звучать і пишуться по-різному, наприклад: *flat – apartment, taxi – cab, mobile phone - cell phone, holiday – vacation, sweet – candy, underground – subway, rubbish – garbage* та ін.

Найбільший інтерес в області лексики представляють собою розбіжності, обумовлені поповненням словникового складу англійської мови в Америці. Якщо раніше в основі слова лежали різні поняття, то тепер воно було замінене поняттям видовим.

Нова лексика приходить до британської молодіжної мови з інших варіантів англійської, зокрема, американської. Мова освіченого населення Лондона і південного сходу Англії з часом набула статусу національного стандарту.

УДК 378.147.88

Дудкіна В.В. студентка гр.ФЛ-14-2**Науковий керівник: Нестерова О.Ю., к.пед.н., доцент кафедри перекладу**
(Національний Технічний Університет «Дніпровська Політехніка», м.Дніпро, Україна)

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ЗАГОЛОВКІВ

Загальна стилістична картина англійської преси строката, починаючи з «солідних» видань «Сіті» і закінчуючи «жовтою» бульварною пресою. Найбільш істотними є наступні характерні риси англійської преси: розмовно-фамільярний характер ряду матеріалів, «прикрашення» стилю вживанням жаргонізмів, перифраз і т.п., використання офіційних титулів і звернень, особливий характер газетних заголовків, особливий спосіб виділення абзаців, лексичні особливості газетно-інформаційних матеріалів, використання термінів [1].

Велике значення для перекладача при роботі з інформаційно-описовими матеріалами набуває вміння розуміти і швидко перекладати газетні заголовки англійської преси. Воно особливо необхідно при перекладі газетних матеріалів усно, з листа і при реферуванні. Якщо при письмовому перекладі заголовок важкий для розуміння, перекладач може повернутися до проблеми його передачі після того, як він переклав все повідомлення або статтю, тобто усвідомив їх зміст. При усному перекладі він такої можливості, як правило, не має. Для нього переклад газетного матеріалу зазвичай починається з перекладу заголовка, а при реферуванні газетного матеріалу становище ускладнюється ще й тим, що саме по заголовкам перекладач повинен визначити, чи належить той чи інший матеріал до заданої теми чи ні. Тим часом, в силу ряду специфічних особливостей газетних заголовків їх розуміння і переклад вимагають великих навичок [2].

Специфічні особливості перекладу заголовків обумовлюються в основному трьома факторами. По-перше, основне призначення заголовка в газеті полягає в тому, щоб зацікавити читача, привернути його увагу до опублікованого матеріалу. По-друге, заголовок визначений в короткій формі викласти зміст статті (повідомлення) або виділити найбільш важливі факти. По-третє, заголовок повинен переконати читача, вселити йому основну ідею опублікованого матеріалу [3].

Специфічні особливості газетних заголовків, які представляють особливий інтерес для перекладача, можна в основному звести до наступних: прагнення будь-що-будь привернути увагу до опублікованого матеріалу і, в той же час, викласти в короткій формі його зміст призводить до того, що заголовки в англійських газетах зазвичай бувають багатоступінчастими. Як правило, вони складаються з «шапки» (власне headline, іноді banner headline), що набирає повністю або частково дуже великим шрифтом, і підзаголовок (lead) з декількох рядків, що набирається меншим шрифтом. «Шапка» покликана виділяти найяскравішу думку статті, а часто навіть окрему, найбільш виразну, що б'є в очі або запам'ятовується фразу зі статті [4]. Нерідко «шапка» направлена лише на те, щоб, вразивши увагу читача, змусити його прочитати сам матеріал. Тому в більшості випадків вона недостатньо повно розкриває зміст статті, а іноді навіть буває дуже мало з ним пов'язана. Функцію розкриття змісту статті виконує підзаголовок, який в декількох рядках дає короткий переказ статті, свого роду її узагальнення.

Підсумовуючи, слід сказати, що не завжди слід притримуватися поширеного принципу, що переклад заголовка не представляє собою труднощі, бо спочатку ми перекладаємо саме повідомлення або статтю, а потім вже, виходячи з їх змісту, і заголовок. По-перше, не можна вважати, що в будь-якому випадку ми можемо довільно

змінити заголовки, як це роблять багато початківців-перекладачів, даючи тій чи іншій статті свій власний заголовок, нехай навіть іноді краще відображає її зміст. Основним завданням перекладача є адекватна передача особливостей того чи іншого англomовного заголовку, а це означає, що необхідно передати не тільки зміст, а і його форму, не порушуючи, звичайно, при цьому правил української мови і стилістичних норм, прийнятих в наших газетах. По-друге, перекладачеві-початківцю особливо необхідно розвивати в собі здатність швидко розуміти газетні заголовки, бо тільки тоді він зможе без зайвої витрати часу орієнтуватися в газетному матеріалі, вибрати потрібну статтю або замітку, опустивши всякого роду несуттєві матеріали [5].

Перелік посилань

1. Суворов С.П. Особенности стиля английских газетных заголовков (по материалам DailyWorker) / С.П.Суворов. — М.: Язык и стиль, 1995. — 193 с.
2. Кулаков А.Н. Заголовок и его оформление в газете / А.Н.Кулаков. — Л.: Ленинградский Университет, 1982. — 132 с.
3. Бессонов А.П. Газетный заголовок / А.П.Бессонов. — М.: Репринт, 2009. — 256с
4. Коробова Л.А. Заглавие как компонент текста / Л.А.Коробова. — М.: Высшая школа, 1994. — 169 с.
5. Рецкер Я.И., Теория перевода и переводческая практика / Я.И.Рецкер. — М.: Высшая школа, 1999. — 218 с.

УДК 378.147.88

Кіріченко Ю.Е. студентка гр. ФЛ-14-2**Науковий керівник: Нестерова О.Ю., к.п.н., доцент кафедри перекладу***(Державний ВНЗ "Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»", м. Дніпро, Україна)*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ НЕОЛОГІЗМІВ У ТЕКСТАХ ЕКОНОМІЧНОЇ СФЕРИ

У вокабулярі неологізмів можна виділити:

Власне неологізми (новизна форми поєднується з новизною змісту.

Трансномінації, які поєднують новизну форми слова зі значенням яке вже передавалося раніше іншою формою.

Семантичні інновації або переосмислення (нове значення позначається формою, котра вже була в мові).

З погляду на спосіб творення неологізми поділяють на:

Фонологічні. Фонологічні неологізми утворюються з окремих звуків. Це слова, утворені від вигуків.

Запозичення.

Семантичні. Слова, у яких нове значення передається формою, наявною в мові. Серед таких одиниць доцільно виділити два різновиди: слова, що повністю змінюють своє значення, втрачаючи властиве їм раніше та слова, у семантичній структурі яких виникає ще один лексико-семантичний варіант при збереженні всіх попередніх.

Синтаксичні, які утворюються шляхом комбінації існуючих в мові знаків (словотвір): конверсія, афіксація, компресія, аббревіатура, дезафіксація, основоскладання, відокремлення значень.

Серед нерегулярних способів утворення морфологічних неологізмів можна виділити скорочення (аббревіатури, акроніми, усічення, злиття).

В залежності від умов створення можна виділити загальномовні неологізми, що з'явилися разом з новим поняттям або новою реалією та індивідуально – авторські, що були введені конкретними авторами. В залежності від мети створення нових слів всі неологізми можна розділити на номінативні та стилістичні. Перші виконують в мові чисто номінативну функцію, позначаючи нові поняття і об'єкти. Другі дають образну характеристику речам, які вже мають назви. Особливу групу неологізмів складають лексичні та фразеологічні кальки, тобто слова або сполучення слів, утворені під впливом іншомовних зв'язків.

Економічні тексти є різновидом (варіантом) наукового тексту, тому економічним текстам притаманні характерні риси цього інваріанта, а саме:

логічна послідовність;

велика частка цитат, посилань, виносков;

вживання спеціальної лексики;

широке вживання пасивних конструкцій, модальних слів.

УДК 378.147.88

Холод Л.О. студентка гр..ФЛ-14-2**Науковий керівник: Нестерова О.Ю., к.пед.н., доцент кафедри перекладу**
(Національний Технічний Університет «Дніпровська Політехніка», м.Дніпро, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНИХ ТВОРІВ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ ВИКЛАДАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Музика і спів надають неоціненну допомогу у вивченні іноземної мови в школі. Пісня на уроках англійської мови може використовуватися в самих різних цілях: для розвитку аудитивних, вимовних та граматичних навичок, поповнення словникового запасу, відпрацювання мовних навичок, а також для ознайомлення учнів з елементами культури країни мови, що вивчається. Використовувати пісні потрібно за можливістю на всіх етапах навчального процесу: для фонетичної зарядки; для більш міцного закріплення лексики і граматики, для проведення фізкультпауз, для релаксації.[1]

При підборі пісень потрібно дотримуватися певних принципів: пісня має бути автентичною, відповідати інтересам, та віку учнів, відповідати рівню мовної підготовки учнів, відповідати навчальним програмам.

Якщо будуть дотримані ці принципи, то ефективність у використанні пісень буде дуже висока. У пісні представляє інтерес не тільки текст, а й сама музика, яка може створити сприятливу, креативну атмосферу в класі, стимулювати увагу учня.[2]

Для розвитку соціокультурної компетентності важлива наявність в тексті таких відомостей: географія і історія країни, факти політичного і соціального життя, розмовні формули, норми поведінки.

Комунікативно-орієнтоване навчання аудіюванню автентичних матеріалів передбачає формування здатності розуміти іншомовну мову в актах природного усного спілкування і досить ефективним матеріалом для цього є пісні.

Незважаючи на важливість навчання аудіюванню, аудіювання часто розглядається як побічний продукт говоріння, відповідно робота над ним носить епізодичний характер, крім того, виявляється слабка обізнаність вчителів в психологічних і лінгвістичних складнощах аудіювання, рівнях сприйняття і способах їх визначення.[3]

Завдання формування здатності розуміти іншомовну мову в природних умовах - це не тільки допомога в розумінні сенсу іншомовного тексту, але й надання учням можливості спілкуватися на мові, що вивчається, тобто навчити слуховій рецепції як комунікативному акту на міжкультурному рівні.

На сприйняття і утримання в пам'яті усної мови впливають особливості синтаксичної організації пісенного матеріалу, наприклад, довжина фраз, тому при підготовці пісень до аудіювання, слід враховувати їх мовну форму в залежності від етапу навчання іноземній мові, інформативність текстів пісень, наявність нових відомостей поряд з вже відомими, і також обсяг запропонованого повідомлення.[4]

Успішність роботи з аудіотекстом, тобто з цілим процесом аудіювання, залежить від правильного вибору джерела інформації. Спеціальним чином підібрані і організовані наочні засоби навчання на різного роду носіях є найбільш доступними для сприйняття запропонованого навчального матеріалу.[5]

Таким чином, володіння аудіюванням як видом мовленнєвої діяльності, повинно забезпечувати успішний процес комунікації, розвивати вміння учнів говорити і розуміти іноземну мову, а так як цей процес складний і важкий, то в школах потрібно приділяти більшу увагу даному виду навчання.

Дуже важливо підвищити і мотивацію в учнів до розуміння іноземної мови на слух. Для цього можна запропонувати використовувати пісенний матеріал.

Існує тісний взаємозв'язок між розвитком мовного і музичного слуху. Використання музичних текстів сприяє розвитку слухової уваги і контролю, удосконалює роботу апарату артикуляції.

Перелік посилань

1. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе. - М., 1991.
2. Карпиченкова Е.П. Роль музыки и песен в изучении английского языка. Иностранные языки в школе. № 5. 1990. С.45-46.
3. Вайсбурд М.Л. Обучение учащихся средней школы пониманию иностранной речи на слух. - М.: Просвещение, 1965
4. Гальскова, Н.Д. Современная методика обучения иностранному языку: пособие для учителя/ Н.Д. Гальскова. - М: АРКТИ- Глосса, 2000. - 165 с.
5. Носонович Е.В., Мильруд О.П. Критерии содержательной аутентичности учебного текста // Иностранные языки в школе, 1999. - № 2.

УДК 378.147.88

Хоторнічан А.А студентка гр. ФЛ-14-2**Науковий керівник: Нестерова О.Ю, к.п.н., доцент кафедри перекладу***(Державний ВНЗ "Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»", м. Дніпро, Україна)*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТЕРМІНІВ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В НАУКОВО-ПУБЛІЦИСТИЧНИХ ТЕКСТАХ

Термін – це слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо. Основною характеристикою терміна є наявність чіткої дефініції. Це означає, що у межах однієї наукової теорії або технічної галузі терміни постають поняттєво визначеними спеціальними словами. Тож термін є елементом певної термінологічної системи, в межах якої він прагне до однозначності, а поза нею може мати зовсім інше значення. Ще термін повинен бути точним, щоб уникнути непорозумінь між фахівцями, які його вживають.

Будь-яка наука потребує термінологічної лексики, і, як правило, її термінологічний інвентар розвивається водночас із самою наукою. Медицина не є виключенням. Медична термінологія – це велика терміносистема, яка доповнювалася і розширювалася протягом багатьох років. До її складу входить кілька сот тисяч слів, особливо багато в медицині латинських найменувань. Причиною тому є те, що у давнину мовою цієї науки була саме латинська. Також поряд з латинськими термінами функціонують і грецькі. Основною особливістю медичних термінів можна назвати їх поділ на групи. До першої групи відносяться анатомічні терміни, які переважно латинського походження. А група клінічних термінів складається зі слів грецького походження. До останньої групи входять фармацевтичні терміни. Також особливістю медичної термінології є наявність дублетних та епонімічних термінів.

Вітчизняний медичний ринок вийшов з багаторічного самоув'язнення, і почалось активне міжнародне спілкування різних фахівців, які працюють в сфері охорони здоров'я. Користуючись світовими досягненнями в галузі медицини, спеціалісти розширюють співпрацю з медиками інших країн, відкривають нові горизонти для покращення роботи медиків міжнародної спільноти. Тому медичний переклад – це дуже актуальна тема в наш час.

Медичний переклад характеризується різноманітним набором термінів, скорочень, через це якісний медичний переклад вимагає підвищеної уваги до деталей та термінології. Також переклад текстів медичної тематики можна вважати одним з найскладніших, через те, що медицина є наукою, у якій точність відіграє величезну роль.

Терміносистема медицини інтернаціоналізована, що зумовлюється використанням багатьма мовами греко-латинського фонду як джерела словотвірних формантів. У такій ситуації переклад термінів здебільшого зводиться до знаходження відповідних одиниць у мові перекладу чи до утворення складного терміна з використанням арсеналу терміноелементів, які існують у мові. Але також потрібно знати про особливості перекладу термінів у текстах медичної спрямованості. Одна з них - наявність у спеціалізованій медичній літературі особливих скорочень і аббревіатур. Деякі з них зустрічаються дуже часто і відомі кожному. Та іноді зустрічаються й маловідомі вузькоспеціалізовані скорочення, переклад яких може становити додаткову складність.

Щодо науково-публіцистичного стилю викладу, то він надзвичайно важливий для живої передачі знань. Використання цього стилю не спрощує, а робить зміст тексту

зрозумілим і цікавим для читачів. У науковопубліцистичному викладі більше, ніж в строго науковому, проявляється єдність емоційно-чуттєвих і логічних елементів пізнання. Звідси наявність в науковопубліцистичній літературі таких протилежних жанрово-стильових особливостей, як логічність і емоційність, об'єктивність і суб'єктивність, абстрактність і конкретність, ілюстративність, наочність. Мова науковопубліцистичної літератури дуже близька до загальнолітературної, термінології тут вживається менше, ніж в науковій прозі, використовуються в основному загальноповживані, а не вузькоспеціальні терміни. У науково-публіцистичних текстах визначення наукових понять або замінюються спрощеними визначеннями, описовими зворотами, або поняття пояснюються в тексті і ілюструються прикладами і порівняннями.

УДК 378.147.88

Нестерова О.Ю, к.п.н., доцент кафедри перекладу*(Державний ВНЗ "Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»", м. Дніпро, Україна)***МОДЕЛІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ У ДОСЛІДЖЕННЯХ НАУКОВЦІВ ЗАРУБІЖЖЯ**

Питання інформаційної грамотності розглядається багатьма науковцями як невід’ємна складова формування сучасного фахівця. Проте сутність цього поняття у роботах ряду дослідників постає в різних інтерпретаціях.

Р. Сейерс вважає ключовими навичками, пов’язаними з інформаційною грамотністю, комунікативні навички, навички критичного осмислення та прийняття рішень [2, с. 68]. Дослідник розглядає такі важливі для інформаційної грамотності навички та цінності:

1) загальні навички: а) прийняття рішень; б) співробітництво та командна робота; в) критичне осмислення;

2) інформаційні навички: а) пошук інформації; б) використання інформації; в) вільне володіння інформаційними та комунікаційними технологіями;

3) цінності та переконання: а) мудре й етичне використання інформації; б) соціальна відповідальність і суспільна участь [2, с. 86].

Як бачимо, універсального підходу до розкриття понять інформаційної культури й інформаційної грамотності ще не вироблено. Проте, зарубіжні дослідники пропонують і практичні моделі інформаційної грамотності, зокрема модель „Велика шістка” (Big 6), „Сім подушок” (7 Pillars), „Підтримувальна вісімка” (Empowering Eight), PLUS та ін. Ці моделі пропонують алгоритм пошуку та використання необхідної інформації та є зручними для виконання практичних навчальних і професійних завдань.

Австралійські дослідниці К. Брюс, С. Едвардс, М. Люптон пропонують шість схем розвитку інформаційної грамотності, а саме: 1) змістовна; 2) компетентнісна; 3) навчання навчатися; 4) особистої важливості; 5) соціального впливу; 6) спорідненості [1]. За допомогою таблиці 1 розглянемо специфіку застосування поданих схем.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика схем розвитку інформаційної грамотності (за К. Брюс, С. Едвардс, М. Люптон)

п/п	Назва схеми	Ключова особливість
1.	Змістовна	Увага до того, що той, хто навчається, має знати в галузі інформаційної грамотності
2.	Компетентнісна	Увага до того, що той, хто навчається, повинен уміти робити, та яким має бути рівень компетенції
3.	Навчання навчатися	Допомога в отриманні знань; навчання розвиває професійне мислення
4.	Особистої важливості	Актуалізація ролі інформаційної грамотності для особистості на власному досвіді
5.	Соціального впливу	Актуалізація ролі інформаційної грамотності для суспільства, її зв’язку зі суспільними проблемами
6.	Спорідненості	Актуалізація зв’язків інформаційної грамотності з явищами навколишнього світу

Як бачимо, зарубіжні дослідники вважають актуальною розробку питань, пов'язаних із розвитком системи навчання протягом життя, що зумовлено потребою безперервного професійного розвитку, перед якою постає сучасний фахівець у зв'язку зі стрімким розвитком науки та техніки.

Перелік посилань

1. Bruce C. Six Frames for Information literacy Education [Електронний ресурс] / C. Bruce, S. Edwards, M. Lupton. – 2006. – Vol 5. – January. – Режим доступу: http://www.ics.heacademy.ac.uk/italics/vol5-1/pdf/sixframes_final%201_.pdf
2. Sayers R. Principles of Awareness-raising: Information literacy, a Case Study / R.Sayers. – Bangkok: UNESCO Bangkok, 2006. – 124 p.

УДК 321

Пазиніч Ю.М., к.політ.н., доцент кафедри філософії та педагогіки
(Державний ВНЗ "Національний гірничий університет", м. Дніпро, Україна)

ОСНОВНІ ЦІННОСТІ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

Демократію не встановлюють декретом, недостатньо змінити ідеологію і провести лише інституційні реформи, вдосконалення законодавства та лібералізацію економіки. Україна потребує суспільної модернізації, яка можлива лише за умов змін у свідомості людей та культурі їх політичної життєдіяльності. Необхідно працювати над створенням громадянського суспільства і культури громадян, в тому числі і політичної. На думку Фукуяма: «Доля демократії як ідеологічного концепту та способу інституційного влаштування суспільства визначається в сферах громадянського суспільства та культури» [1]. До завдань філософської науки слід віднести як вивчення закономірностей формування демократичної свідомості громадян, так і визначення й формулювання понять, теорій, концепцій тощо. Ми маємо шукати свою модель розвитку суспільства, за якою можливо здійснити демократичну трансформацію від тотальної відданості панівній доктрині чи цілковитого заперечення існуючого порядку до ідеалів свободи, прав й відповідальності, конституційної освіченості і вмінню дотримуватися існуючого порядку, критично і вимогливо ставитися до влади, бути відповідальним за використання прав, брати участь у розв'язанні проблем суспільного життя.

Суспільні орієнтири та принципи поведінки людей складають основоположні загальнолюдські цінності, такі як життя, кохання, сім'я, спілкування. До ключових цінностей демократичного суспільства слід віднести [2, с.38 – 50].

➤ **Громадянство і громадянськість.** Це ядро демократії. Вони означають не тільки (і не стільки) формальну належність людини до держави, скільки розвиненість соціальної свідомості й індивідуальної гідності, спроможність людини усвідомлювати власні інтереси і захищати їх зі знанням справи та з урахуванням інтересів усього суспільства.

➤ **Людська гідність.** Усвідомлення кожним особистої значущості, власної людської місії, унікальності, самобутності й невичерпності. Гідність — складова авторитету громадянина, його самоповаги й поваги до інших (толерантності).

➤ **Компетентність і відповідальність.** Це знання про те, які існують способи відстоювання прав, свобод, захисту власних інтересів. Це обов'язок повною мірою відповідати за прийняті рішення і вчинені дії.

➤ **Свобода.** Це ключова цінність, без якої усі інші втрачають сенс. Простір свободи — це своєрідний Всесвіт, у якому людина належить сама собі і може приймати будь-які рішення, які стосуються її. Демократія справедливо може вважатися таким устроєм, за якого найменш утиснена і найлегше може бути досягнута свобода. Але на варті свободи повинні стояти самі громадяни.

➤ **Конституція і конституціоналізм.** Її призначення — чітко визначити принципи соціального співіснування людей у демократичному суспільстві. Непорушність конституційних засад дає змогу зробити соціальний порядок і соціальну свободу незалежними від того, який саме президент стоїть на чолі держави або яка партія здобула більшість у парламенті.

➤ **Свобода совісті й віротерпимість.** Релігійні вподобання та переконання людини визнаються цариною індивідуального вибору, куди не може втручатися ні держава, ні інші люди.

- **Свобода слова, вільні засоби масової інформації і громадська думка.** Свобода слова, контекст якої створюють вільні в своїх діях і захищені законом ЗМІ, котрі дають змогу громадянам бути по-справжньому обізнаними зі станом справ у країні. Громадська думка — наслідок свободи слова. Адже спільне судження стає можливим тільки тоді, коли люди можуть вільно, не боячись покарання або стягнення, виявляти своє істинне ставлення до тих чи інших подій, інституцій, діячів тощо.
- **Моральна автономія особистості.** Людина здійснює своє самовизначення вільно й неупереджено, користуючись власним розумінням щастя й добра. Ніхто не може пред'явити людині невиправданих та примусових моральних претензій, що суперечать її власному переконанню й совісті. Ніхто не може вплинути на ідеологічні, релігійні або інші вподобання людини. Це сфера її вільного вибору.
- **Приватність, невтручання в особисте життя, privacy.** Поняття прайвесі (приватного) акумулює у собі щось більше, ніж приватне життя. Приватність передбачає гарантії невтручання інших (як окремих людей, так і держави) у справи, що не стосуються публічної діяльності людини, в приватну сферу, єдиним господарем якої є сама людина. В демократичній правовій державі закон боронить людину і коло її спілкування від стороннього інтересу (таємниця телефонних розмов, листування, заборона фотографувати без дозволу людини тощо).
- **Громадянська асоціація.** Демократія є соціально-орієнтованою (тобто спрямованою на спільноту, суспільство) формою світогляду. Цінності громадянської асоціації становлять міцну етичну основу демократичного існування. Йдеться про солідарність, довіру, взаємну підтримку, готовність спільно й узгоджено діяти для захисту соціальних інтересів тощо.
- **Соціальний порядок.** Більшість людей хотіли б жити в умовах стабільності, законності, впорядкованості й безпеки.

Отже, метою виступає пошук цінностей, які сповідує суспільство, сформування елементів критичного мислення громадян і спрямування свідомості у бік свободи. Оскільки, по-перше, у добу комунізму народився і продовжує існувати дуже сильний антиінтелектуальний дискурс; по-друге, в Україні ще достатньо поширена культура радянського типу, котра більш поширена на Сході України. І здійснити цей злам у свідомості громадян мають не стільки політики чи політична еліта, для яких громадяни в першу чергу електорат, з яких треба зробити більшість, скільки саме філософи та інтелектуальна еліта держави, що можуть сприяти формуванню національної ідентичності і політичної волі громадян в умовах демократичної трансформації. На думку Елвіна Тоффлера, слід відходити від «суспільства безликих», мають розвиватися яскраві особистості у «постстандартизованому суспільстві» [3, с. 415].

Перелік посилань:

- 1 - Фукуяма Ф. Главенство культуры // Русский журнал. – 14.07.97.; (Фукуяма Ф. Примат культуры // Ї. – 2001. – Ч. 21)
- 2 - Основи демократії: Навч. посібник / за ред. А. Колодій. – К., 2002.
- 3 - Тоффлер Э. Третья волна. – М., 2002.

УДК 131

Denys Zhadiaiev

National Technical University Dnipro Polytechnic (formerly: State HEI “National Mining University”)

THE RÔLE OF INTUITION IN KANTIAN AND WHITEHEADIAN AESTHETICS

It is likely that immanent and transcendental aesthetics are in conceptual conflict. It would not be easy to clarify proper meaning of the conceptual framework which Kant and Whitehead create but we could start from peripheral ideas in their writings. For instance, while Immanuel Kant suggests that two primary categories, such as space and time, are equal in their primacy for his transcendental aesthetics, we find that Whitehead prefers the concept of rhythm rather than appearance. That is, such kind of art as music, in his *Dialogues*, finds justification in comparison to visual art, such as flag – rhythm can influence and inspire. From the biography of Kant, we can read that he did not appreciate music that much. No wonder: if the subject of perception passively receives data there is no question about purposefulness (and inspirations, of course).

Obviously, today, in times when show dominates reality, it is sense of time and rhythm that has direct impact on purposeful and meaningful life of individual. For example, we can rather guess from the sound of croaking entering our auditory experience how vivid animal is yet, we are not able to judge from the image of the frog how it may sound if we have never heard its croaking. While Kant in his *Critique of Pure Reason* carefully clarifies concepts of ‘appearance,’ ‘phenomenon,’ and ‘thing-in-itself’ (normally, visual images such as rainbow etc.), Whitehead in his *Process and Reality* claimed that any analysis will lead to further binary division while in reality it is all entirely one and this can be understood by means of intuition.

When Immanuel Kant eloquently says that painter does not lie (falsehood can be produced in language, not in feelings), Whitehead warns that our visual perceptions can be influenced by means of the state of our organism and by an environment, or context.

So, the question we dare to ask: is transcendental aesthetics is more adequate than immanent one? That is to say, could static visual aesthetics provide with coherent and to the date knowledge of reality, or aesthetics – as a process of cognition at all – can adequately be described in terms of rhythm, harmony?

If, trying to avoid separation onto opposites, we accept both time and space (transcendental aesthetics) we can end up with aesthetical antinomies (like Kant did). On the other hand, finding an adequate and coherent *explanation* of the modes of cognition, perception, we can end up with further analysis, what is contrary to intuition Whitehead appealed to.

An intuition, as term, was translated differently from the original language of Kantian writings into English and Russian and we will try to specify in this talk/paper what exactly these thinkers meant by this notion in terms of its aesthetical application.